

עיונים לפרשת שופטים עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות: info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

קבלת שוחד

הרב שאולי גרינפלד

הוא בעצמו הנידון... בהתאם לתובנה זו, מאריכה הגמרא לספר כיצד נזהרו הדיינים שלא לדון שום אדם שהתכוון לגרום להם הנאה:

"כי הא דשמואל הוה עבר במברא, [על גבי גשר את הנהר]. אתא ההוא גברא [בא איש אחד], יהיב ליה לשמואל את ידיה, [נתן לשמואל את ידו, כדי לסייע לו לעבור]. אמר ליה שמואל: מאי עבידתך? [למה עשית זאת?] אמר ליה: דינא אית לי [יש לי דין, שאני רוצה שתדון]. אמר ליה: פסילנא לך לדינא [פסול אני מלדון אותך, על אף שלא חשבתי על נטילת שוחד בשעה שעזרת לי]. אמימר, הוה יתיב וקא דאין דינא [החכם אמימר היה יושב ודן דין]. פרח גדפא [עוף אחד] ארישיה, [ונעמד על ראשו]. אתא ההוא גברא, שקליה, [בא איש אחד, ונטלו מראשו]. אמר ליה [אמימר]: מאי עבידתך? [מדוע עשית זאת?] אמר ליה: דינא אית לי. אמר ליה: פסילנא לך לדינא. מר עוקבא הוה שדי רוקא קמיה, [היה מוטל רוק לפניו]. אתא ההוא גברא, כסייה, [בא איש אחד, וכיסה את הרוק]. אמר ליה: מאי עבידתך? אמר ליה: דינא אית לי. אמר ליה: פסילנא לך לדינא. רבי ישמעאל ברבי יוסי, הוה רגיל אריסיה [הפועל שלו], דהוה מייתי ליה כל מעלי שבתא [שהיה מביא לו כל יום ששן] כנתא דפירי [סל של פירות], משדהו. יומא חד [פעם אחת], אייתי ליה [הקדים להביא לו את הפירות] בחמישי בשבתא [ביום חמישי]. אמר ליה: מאי שנא האידנא [מה השתנה הפעם, שהקדמת להביא ביום חמישי במקום ביום ששן]?! אמר ליה: דינא אית לי, ואמינא, אגב אורחי אייתי ליה למר [הגעתי לכאן בכדי לדון עם בעל דיני, ובדרך אגב הבאתי כבר את

פרשתנו פותחת בציווי למנות שופטים ושוטרים, ואת חובתם של השופטים להקפיד על הליך שפיטה תקין והוגן:

"שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטיה, ושפטו את העם משפט צדק. לא תטה משפט, לא תכיר פנים, ולא תקח שחד, כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים. צדק צדק תרדף, למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך".

הרמב"ם מנה את האיסור לקבל שוחד, כאחת ממצוות הלא – תעשה בספר המצוות²:

"האזהרה שהוזהר הדיין מלקחת שוחד מבעלי הדין, אפילו לדון בצדק".

לדיין אסור לקחת שוחד, אפילו אם הוא לוקח שוחד משני בעלי הדין, וכוונתו היא לדון דין אמת. וכן הביא הרמב"ם להלכה בהלכות סנהדרין³:

"לא תקח שחד אין צריך לומר לעוות את הדין, אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אסור, והרי הוא בכלל 'ארור לוקח שחד'⁴".

הטעם לאיסור לקחת שוחד, מבואר בגמרא⁵:

"אמר רבא: מאי טעמא דשוחדא? כיון דקביל ליה שוחדא מיניה, איקרבא ליה דעתיה לגביה והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו".

אחר שהדיין קיבל שוחד, הוא הופך להיות כמו בעל הדין בעצמו, וודאי שאדם לא יכול להיות אובייקטיבי, כאשר

- 1 דברים ט"ז, י"ח – כ.
- 2 ל"ת רע"ד.
- 3 כ"ג, א.
- 4 דברים כ"ז, כ"ה.
- 5 כתובות ק"ה, ב.

הפירות]. אמר ליה: פסילנא לך לדינא".

בכל המקרים האלו, בעל הדין לא אמר לדיין שהוא מהנה אותו כדידון לזכותו, ורק לאחר מכן התברר לדיין מה היתה כוונתו. והגמרא מספרת, שהדיינים ראו בכך נתינת שוחד, וסירבו לשבת בדינים של אותם אנשים.

ובאמת, התוספות בסנהדרין⁶ כתבו שאותם דיינים החמירו על עצמם, אף שמצד הדין מותר היה להם לדון את אותם אנשים שסייעו בידם:

"מרחיק היה עצמו, אבל מן הדין לא מיפסיל [אין הדיין נפסל]".

אך הרמב"ם כתב⁷:

"ומעשה באריס אחד של דיין שהיה מביא לו תאנים מתוך שדהו מערב שבת לערב שבת, פעם אחת הקדים והביא בחמישי בשבת מפני שהיה לו דין, ואמר לו הדיין: 'הריני פסול לך לדין'. אף על פי שהתאנים משל דיין, הואיל והביאן שלא בזמנם - נפסל לו לדין".

הרי שהרמב"ם הבין שהסיפורים שהובאו בגמרא אינם דוגמאות למידת חסידות של דייני ישראל, אלא רשימה של מקרים בהם באמת דיין נפסל לדין מסוים, משום נטילת שוחד⁸. אף שאותם דיינים לא התכוונו לעבור על ציווי התורה, וכלל לא היו מודעים לכך שאותו אדם מנסה לשחד אותם, לדעת הרמב"ם ההלכה היא שהם נפסלים מלשבת באותו הדין. ויש להבין: במה נחלקו התוספות והרמב"ם, שלדעת התוספות קבלת הנאה שהדיין לא ידע שהיא שוחד, אינה פוסלת אותו מלדון אלא ממידת חסידות, ואילו לדעת הרמב"ם יש כאן פסול אמיתי?

הרב יוסף דב סולובייצ'יק באר כך⁹: בתורה כתוב רק שאסור לדיין לקבל שוחד. הגמרא הוסיפה ולימדה אותנו, שלא רק שאסור לדיין לקבל שוחד, אלא שאם דיין קיבל שוחד - הוא נפסל מלדון. ובזאת נחלקו הרמב"ם והתוספות: לדעת התוספות, הפסול של הדיין הוא תוצאה של מעשה העבירה של קבלת השוחד. ואם כן, כאשר כמו בסיפורים שהובאו בגמרא, לא נעשתה עבירה על ידי הדיין בעת שקיבל את השוחד - הרי שלפי ההלכה איננו נפסל מלדון, אלא רק ממידת חסידות. ואילו שיטת הרמב"ם היא שלא העבירה היא הפוסלת

את הדיין, אלא העובדה שנוצרה אצלו קרבת-דעת לאחד מן מבעלי הדין. הדיין כבר אינו אובייקטיבי, ולכן נאסר עליו לשבת בדין זה.

ישנה הלכה, שבעלי דין אינם חייבים לדון דווקא בפני דיינים כשרים, אלא אם שני בעלי הדין מעוניינים, הם יכולים לקבל על עצמם דיינים קרובים או פסולים, ולחייב את עצמם לקיים את פסק הדין שאותם דיינים יפסקו להם. ובלשון הרמב"ם¹⁰:

"מי שקיבל עליו קרוב או פסול, בין להיותו דיין בין להיות עליו עד... אם קנו מידו על זה [כלומר: בעלי הדין התחייבו על כך על ידי שעשו מעשה קניין], אינו יכול לחזור בו".

מה יהיה הדין, אם שני בעלי דין קיבלו על עצמם לדיין את קרוב משפחתם, ולאחר שאותו דיין הוציא את דינם, התברר לצד המפסיד, שבעל דינו המנצח - שיחד את הדיין. האם נאמר, שכיוון שלפי הדין קרוב פסול מלדון, ואינו דן אלא מחמת קבלתם אותו לדיין, דינו לא יתבטל גם אם קיבל שוחד; או שכיון שההלכה מתירה לבעלי הדין לקבל על עצמם את קרובם לדיין, הרי שאינו שונה מדיין כשר, שאם נטל שוחד הוא נפסל מלדון.

האמרי בינה¹¹, התלבט האם הדיין הקרוב ההוא, אכן עבר על איסור שוחד, כאשר איפשר לאחד מבעלי הדין לשחד אותו. וזאת כיון שישנה סברה לומר, שהתורה אסרה את השוחד רק על דיינים כשרים, שבאמת מוטל עליהם לדון, ולא על קרובים או פסולים שבעלי הדין קיבלו על עצמם.

בספר נתיבות המשפט¹² כתב, שבמקרה ויתברר שהדיין הקרוב נטל שוחד - דינו יתבטל. ועתה, לפי מה שלמדנו מהרב סולובייצ'יק נוכל לומר שלפי שיטת התוספות, שהעבירה של השוחד היא הפוסלת את הדיין, הרי שבעל נתיבות המשפט סובר שיש איסור שוחד בקרוב או פסול, ולכן דינו מתבטל. ואילו לפי שיטת הרמב"ם, שהפסול אינו מחמת העבירה, יישאר ספיקו של האמרי בינה ללא הכרעה.

6	ח, א ד"ה פסילנא לך.	10	שם ז, ב.
7	שם הלכה ג.	11	דיינים סי' ט"ז, ד"ה ויש לחקור.
8	כך ביאר בדעתו הב"ח בחיבורו על הטור חו"מ סי' ט	12	סימן כ"ו ביאורים ס"ק ב.
ס"ק ד.			
9	שיעורי הרב סנהדרין ח, א אות קמ"ה.		